

AKDENİZDE TOPOĞRAFYASINI KORUYAN ORTAÇAĞ¹ LİMANLARI ve TURİZMİN ÇEVRESEL ETKİLERİ: ALANYA HİSARİÇİ MAHALLESİ, ANTALYA İÇKALE MAHALLESİ, GİRNE TARİHİ LİMAN MAHALLESİ

Genk HAMAMCIOĞLU^{1*}, Dr. Funda KERESTECİOĞLU²

¹Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Beşiktaş, İstanbul

²Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Beşiktaş, İstanbul

chamamci@yildiz.edu.tr, öztürk@yildiz.edu.tr

ÖZ

Makale; Doğu Akdeniz’de üç farklı topoğrafyaya sahip, bugünkü ekonomilerini büyük ölçüde turizme bağlamış, biçimlerini Ortaçağ’da almış liman kentleri olan Alanya Hisariçi Mahallesi, Antalya İçkale Mahallesi, Girne Tarihi Liman Mahallesi’nde turizmin çevresel etkilerini araştırmıştır.

Turizmin çevresel etkileri;

- topoğrafya verileri,
- kütle ve kütleleri oluşturan yüzeylerdeki değişimin incelenmesi,
- işlevsel değişimin belirlenmesi,
- iklim-ölçek ilişkilerinin incelenerek; insan, sokak, kütle ve su yüzeyi oranlarına dikkat çekilmesi,
- yöre halkının ve işletme sahiplerinin turizme katılım şekilleri

başlıklarını kapsamaktadır.

Turizmin çevresel etkilerinin sınıflandırmasında H. Green – C. Hunter (1995) ve Funda Kerestecioğlu’nun (1999) oluşturduğu modelden yararlanılmıştır. Doğal yapı ve yapılı çevre; fiziksel verileri oluştururken; sosyal çevre; işletme sahiplerinin ve yöre halkının ekonomik aktiviteye -turizme- katılım şekillerinin sorgulanması başlıklarında gelişmiştir.

Topoğrafyasını ve liman olma halini büyük oranda koruyan, çeşitli dönemlere tanıklığını bina hafızaları ile yaşatan, su ile ilişkisini sürdürerek Ortaçağ’dan günümüze (ticari aktivite türü değişse bile) coğrafyasının sunduğu ayrıcalığını yaşanması gerekli bir tecrübe olarak sunmaya devam eden liman yerleşmeleri tüm fiziksel, sosyal verileri ile birer “kültürel mirasdır”. Araştırma; varolan kültür miraslarını gelecek kuşaklara iletmek ilkesi ile yerleşmenin turizm açısından çekiciliğinin devamını sağlayacak bulgulara sahiptir. Bu çalışma Akdeniz’deki Ortaçağ limanlarının turizm amaçlı koruma kullanma dengesi hakkında yatırımcılara, işletmecilere, mimarlara, politikacılara ve yaşayanlara bilgi verecektir.

Anahtar Kelimeler: Akdeniz, Ortaçağ liman kenti, turizmin çevresel etkileri, kültürel miras, su yüzeyi.

¹ Araştırma kapsamında incelenen üç liman günümüzde korumakta oldukları topoğrafyalarını ve biçimlerini büyük oranda Ortaçağ döneminde almıştır. Bu nedenle, makalede ele alınan liman yerleşmeleri Ortaçağ limanları olarak tanımlanmaktadır.

* Hamamcioğlu, C.,(2003) Akdeniz’e Kıyısı Bulunan Tarihi ve Özelliği Olan Yerleşmelerde Turizmin Etkilerinin Değerlendirilmesi, YTÜ Fen Bilimleri, (basılmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ABSTRACT

The Medieval Harbours Conserving Their Topographies in the Mediterranean and the Environmental Impacts of Tourism: Alanya Hisariçi District, Antalya İçkale District and Kyrenia Ancient Harbour District

This article ascertains the environmental impacts of tourism on three different Medieval harbour settlements; Alanya Hisariçi District, Antalya İçkale District and Kyrenia Old Harbour District which are situated on distinctive topographies and currently based drastically on tourism in East Mediterranean. The investigations on the environmental impacts of tourism performed at the medieval harbour settlements mentioned above.

Environmental impacts of tourism comprise the titles below;

- topography,
- analyzing the changes on the blocks and their facades,
- determining the modifications on functions of plans,
- investigating the climate and scale relations among the human, path, block, and water surface,
- questioning the interest of the local community and the entrepreneur's participation in tourism.

The classification of environmental impacts of tourism is drawn upon the model of H. Green – C. Hunter (1995) and Funda Kerestecioğlu (1999). While the natural and built environments are consisted as the physical data, social environment develops in the title as the question of the entrepreneurs and local communities' participation in tourism economy.

The harbour settlements which mostly conserve their topography, waterfront features, built heritage and their relations with water surface (although the trade function is retreated) since the Medieval Ages are the elements of "cultural heritage". The outcome of this research possesses the determinants which will provide the settlement's permanence of tourism and the principles in order to convey the existing cultural estate to future generations.

Keywords: Mediterranean, ancient port city, environmental impacts of tourism, built heritage, water surface.

1. AKDENİZ, ORTAÇAĞ LİMAN KENTLERİ ve TURİZM

Akdeniz birbirini izleyen birçok deniz, onu çevreleyen farklı peyzaj özelliklerine sahip kara parçaları ve üstüste yığılmış bir uygarlığın coğrafyasıdır. İlk defa Romalı yazar Gaius Julius Solinus tarafından kullanılan 'Mare Mediterraneum'-'Akdeniz' nitelemesi antik dönemde insanoğlunun keşfedebildiği 'eski dünyanın (Avrupa - Asya - Kuzey Afrika) merkezindeki deniz' olarak tanımlanmıştır [1].

Büyük bir su parçası olan Akdeniz, çevresindeki karaların kıyılarında suya dönük yaşamları, toplumları, ekonomileri, kültürleri birbirine su yüzeyiyle doğrudan bağlamıştır. Böylelikle de Akdeniz çevresinde yeralan yerleşmelerde 'liman' en önemli fizik mekân elemanlarından biri, yaşamın vazgeçilmez bir parçası olmuştur.

Akdenizde yeralan limanlar, antik dönemlerden itibaren Ortaçağ'da da bugün olduğu gibi su kenarında kurulmuş kentlerin dış dünyaya açıldığı en önemli giriş kapıları olagelmıştır. Bu dönemde kara ulaşımının güç olması, buna karşılık suyunun ağır yük ve uzun mesafeli yolculuklarda daha ekonomik olması ticari ilişkilerde suyunun öncelikli tercih edilme nedenlerinden birisi olarak gösterilebilir. Bu durum, Akdeniz kıyısında yeralan kentlerde limanları; ticari aktivitelerin gerçekleştirildiği, ard bölgedeki (hinterland) ürünlerin dış pazarlara ulaştırıldığı ve dışarıdan farklı ürünlerin alındığı, depolamanın yapıldığı önemli bir odak ve aktivite mekânı yapmıştır. Yalnızca işlevsel açıdan değil, sosyal açıdan da limanlar uygarlıklar arası bilgilerin, kültürlerin, yeniliklerin yayıldığı, kentlere taşındığı noktalar olmuştur. Kentlerin ekonomik ve sosyal yaşamını etkilemenin yanı sıra doğal bir öge olan 'su', yapı fiziksel ögeler olan 'liman' ve içinde barındırdığı sınırlı bir nüfusla denizden ve karadan gelebilecek tehditlere karşı yerleşmeyi koruyan 'sur duvarları, kaleler'

yerleşmelerin kimliğinde doğrudan etkendir. Ancak endüstri devrimiyle birlikte teknolojinin gelişmesi, makineleşme, (seri) üretimin artması ve ticarete daha büyük tonajlı yük ve yolcu taşıyan araçlara ihtiyaç duyulması zamanla Ortaçağ limanlarında kapasitenin yetersiz kalmasıyla sonuçlanmıştır. Bu nedenle kimi zaman genişletilerek kullanılmaya devam eden limanlar kimi zaman işlevleri taşınarak terk edilmiş, yeni inşa edilen limanlara taşınmıştır.

Tarihsel süreç içinde limanların dönüşüm aşamaları;

- tarihi (antik) kent limanları,
- genişleyen kent limanları,
- endüstriyel kent limanları,
- geleneksel ticaret limanlarının terk edilmesi (kıyıdan geri çekilme),
- terk edilen liman ve kıyı alanlarının yeniden geliştirilmesi

olmak üzere beş ayrı süreçte incelenmektedir [2], [3], [4]. Ancak belirtmek gerekir ki; insanoğlunun su yüzeyi ile olan ilişkisi antik dönemlerin çok öncelerine, ilk yerleşmelerin kurulduğu dönemlere dayanmaktadır.

Konuyu Akdeniz'de yeralan limanlar açısından değerlendirdiğimizde endüstrileşme sürecine eklemlenmiş olan Cenova, Marsilya gibi bazı Akdeniz liman kentleri yukarıda belirtilen beş aşamayı da yaşayarak sanayinin geliştiği kalabalık nüfusa sahip kentler durumuna gelmiştir. Buna karşın bazı Akdeniz liman kentleri ise, denizyolu ticaret güzergâhlarının önemini yitirmesi, uzun mesafeleri katedebilen gemi teknolojilerinin gelişmesi ve sanayileşmenin etkilerinden uzak kalmaları sonucunda ticari ağların dışında kalmış ve sanayi dönemi öncesindeki 'antik kent limanı' kimliklerini fizik mekân biçimleriyle Ortaçağ'dan günümüze korumuştur. Ayrıca bu gibi kentlerde, günümüzün gerektirdiği koşulları sağlayacak eski limanlardan ayrı, yeni

limanlar inşa edilmiştir. Kentte giriş-çıkış kimliğini büyük ölçüde yitirmenin yanı sıra, ticaret faaliyetlerini de yitiren Ortaçağ limanları terkedilme sürecine girmiştir. Ortaçağ limanlarının işlevlerini kaybetmeleri ve dolayısıyla büyük oranda kullanım dışı kalması bu tür alanların gerisindeki tarihi dokuda da sosyal süzülme, zamanla göç ve işsizliğin artması sonucunda giderek köhneleşmeyi beraberinde getirmiştir [3]. Bu durum, Hoyle'un² limanların günümüz gereksinimlerini karşılayamayarak geri çekilmesine ilişkin yapmış olduğu "terk edilmiş ve tanımsız giriş eşikleri"nin ortaya çıktığına ilişkin tespitini işlevsiz kalan Ortaçağ limanları için de geçerli kılmaktadır.

Terk edilen Ortaçağ limanları taşımakta oldukları fiziksel miras ile yerleşmenin kültürel hafızasında, imajında etkili elemanlardır ve insanoğlunun geçmişle ilişki kurmasını sağlar [5]. Bu gibi kültürel mirası barındıran çevreler koruma bilincinin artmasına paralel olarak yeni ekonomik aktiviteleri ve varolan çevreyi koruyarak kullanmayı amaçlayan yaklaşımları gündeme getirmiştir.

Günümüze kadar gelen Ortaçağ limanları ve hemen gerisindeki yerleşme dokuları geçmişin izlerini taşıyan fiziksel ve sosyal çevreyle birlikte suya, tarihe ve kültüre dayalı aktiviteler için çekim gücü oluşturmuştur. Bugün Akdeniz kıyılarına bakıldığında Rodos³, Dubrovnik ... gibi

Ortaçağ'a tanıklık etmiş birçok limanın turizm amaçlı kullanıldığı görülmektedir.

Turizm, II. Dünya Savaşı sonrası gelişmekte olan ekonomiler için önemli bir gelir kaynağı olarak dünya gündeminde yerini almış ve 1950'lerden itibaren kitle turizm hareketleri başlamıştır. 1950'li ve 1960'lı yıllarda turizmin gelişmesi yerleşmelerin ekonomilerinde olumlu etkiler vermiştir. Ancak hazırsızlık ve plansız gelişim zamanla turizmin olumsuz etkilerinin rahatsız edici boyutlara ulaşmasıyla literatürde yerini almıştır [6], [7], [8], [9], [10], [11], [12], [13], [14], [15], [16], [17]. Bu durum fiziksel ve sosyal çevreyi etkileyen sorunları gündeme getirmiş ve Akdeniz'deki kıyı yaşam kültürünün ve bu kültürün ürünü olan yerleşmelerin gelecek nesillere aktarılmasında tehdit edici olumsuz etkiler yaratma sürecini başlatmıştır.

2. ORTAÇAĞ'DAN GÜNÜMÜZE ÜÇ LİMAN KENTİ; ALANYA, ANTALYA, GİRNE

İlk çağlarda kurulmuş olmakla birlikte fizik mekânlarındaki bugünkü görünümünü Ortaçağ'da almış olan Alanya, Antalya ve Girne Doğu Akdeniz'de yeralan üç ayrı liman kentleridir. Alanya ve Antalya Anadolu'nun Akdeniz'e bakan Toros Dağları'nın güney kıyısında, Girne ise yine Doğu Akdeniz'de yeralan Kıbrıs adasının Beşparmak Dağları'nın kuzey sahilinde yer almaktadır.

² Peter Hall, (1993) "Waterfronts: A New Urban Frontier", Waterfronts, Rinio Bruttomesso, editor, Cities on Water, Venice, p.13'de (Hoyle, B.S., (1998) Development Dynamics at the Port-City Interface. In Revitalizing the Waterfront, op.cit., p.14)'e gönderme yapılmıştır.

³ Gerçekleştirilen çalışma (Hamamcıoğlu, C.,(2003) Akdeniz'e Kıyısı Bulunan Tarihi ve Özelliği Olan Yerleşmelerde Turizmin Etkilerinin Değerlendirilmesi, YTÜ Fen Bilimleri, (basılmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul) 2002 yılında merkezi Antalya'da bulunan Suna & İnan Kiraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yüksek Lisans Bursu kazanmıştır. Araştırma Bursu kapsamında Yunanistan'ın Rodos kenti ziyaret edilmiş ve çalışmada yerini almıştır.

Şekil 1: Alanya Yarımadası (Yetkin, H., kartpostal)

Şekil 2: Antalya İçkale Limanı (kartpostal)

Şekil 3: Girne Kalesi ve Tarihi Liman Mahallesi (kartpostal)

Topoğrafik açıdan Alanya (şekil 1) denize doğru dik uzanan karstik bir yarımada üzerinde ve yamaçlarında, Antalya (şekil 2) karstik falezler üzerinde, Girne (şekil 3) ise doğrudan deniz kıyısında kurulmuş kentlerdir. Birbirinden farklı özellikteki topoğrafyalar üzerinde kurulmuş olan bu üç liman kenti tarihsel süreç içerisinde kimi zaman aynı kimi zaman farklı uygarlıkların, kültürlerin, devletlerin egemenliğinde

kalmıştır. Bugün Alanya; Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı, Antalya; Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı, Girne ise Roma, Bizans, Luzinyan, Venedik ve Osmanlı dönemlerinin izlerini taşımaktadır. Liman, sur duvarları, kale, konut yapıları, dini yapılar, ticaret, depo ve ambar yapıları ele alınan bu üç liman kentinin fizik mekânlarına ait izlerdir, miraslarıdır.

Bir dönem, Anadolu Selçuklu Devleti'ne başkentlik yapmış olan Alanya'daki tersane, bu dönemde kentin sosyo-ekonomik anlamda yakaladığı seviyeyi gerek askeri gerekse ticaretle denizciliğe verilen önemi göstermesi açısından anlamlıdır (Şekil 4).

Şekil 4: Alanya Kalesi Tersanesi ve Tophane Mahallesi (Hamamcioğlu, 2002)

Ortaçağ'da önemli birer liman kenti olan ve konumları nedeniyle Avrupa, Ortadoğu ve Uzakdoğu ile Kuzey Afrika ticaret yollarının kesiştiği bir bölgede yeralan bu kentler yeni ticaret yollarının keşfedilmesi ile zaman içinde aktarma noktası olma görevlerini ve eski önemlerini yitirmişlerdir. 20. yüzyıla gelindiğinde birinci bölümde de belirtildiği üzere işlev dışı kalan bu limanların da içinde bulunduğu tarihi yerleşmelerin dışında çağın gerektirdiği işlevleri içeren yeni limanlar inşa edilmiştir [18].

Ticaret işlevlerinin limanlardan taşınması zaman içinde Alanya ve Girne liman kentlerine oranla özellikle Antalya İçkale'deki limanın hemen çevresindeki tarihi konutların da giderek işlevsiz kalmasına ve yerel halkın değişen yaşam

koşulları doğrultusunda yeni gelişen modern konut alanlarına yönelmesine neden olmuştur. Bu durum tarihi kentsel alanların bakımsız ve çöküntü kent parçalarına dönüşme riskini ve sürecini başlatmıştır. Özellikle 1950'li yıllardan sonra hızlı bir kentleşme döneminin yaşandığı Antalya'da değer kaybeden tarihi liman ve çevresi kırsal kesimden gelen insanların kentte ilk yerleştikleri çevrelerden biri olmuştur [19]. Buna karşın, topoğrafyası nedeniyle Alanya Kalesi ve nüfus artışının yaşanmadığı Girne Tarihi Liman Mahallesi ise sosyal yaşantısını kısmen günümüze dek sürdürmüştür⁴.

Akdeniz'deki konumları itibariyle uzun süren yaz ikliminin yaşanması ve deniz-kum-güneş turizmine olanak sunan uzun kumsalların bulunması üç liman yerleşmesinin bulunduğu kentlerde turizme büyük bir ivme sağlamıştır. Özellikle 1985'li yıllardan sonra bu kentlerin bulunduğu yörelerdeki turizm hareketleri kitle turizmi boyutunda gerçekleşmiştir [20]. Ancak, kıyılara olan bu yoğun talebin yanı sıra, son yıllarda tarihi çevrelere olan ilginin de artış eğilimi içinde olduğu bilinmektedir. Böylesi bir eğilimin arkasında özellikle büyük kentlerdeki monoton ve çok katlı 'modern' yapılarıdaki yaşantıdan uzaklaşmak, tarihi bir çevrede bulunmak, onun verdiği atmosferi yaşamak, ziyaret etmek, görmek hatta yerleşmek istediği alanlar konumuna getirmektedir. Bu yöndeki eğilimler tarihi kent merkezlerinde kira ve satış değerlerine yansımakta ve artmasına neden olmaktadır.

Bu noktada belirtebiliriz ki, Akdeniz kıyısında bulunan yerleşmeler "tarihi, mimari özellikleri, yapıları, yaşam şekilleri, giyim tarzları, yemekleri, inançları, el sanatları, peyzaj ve geleneksel yerleşim özellikleri gibi nitelikleri turizmde kültürel aktivitelerde bulunma isteği taşıyanlar için kaynak teşkil etmektedir" [21]. Çalışma alanları içinde bu yöndeki gelişmelerin

başını Antalya İçkale çekmektedir. Ne var ki, Girne Tarihi Liman Mahallesi Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin uluslararası platformda tanınmaması ve uygulanan ticari ambargo nedeniyle Alanya ve Antalya kadar ziyaretçi çekememesine rağmen son yıllarda turizmin tarihi kent merkezi üzerindeki işlevsel değişimden etkilenmiştir.

3. AKDENİZ'DEKİ ORTAÇAĞ LİMANLARINDA TURİZMİN ÇEVRESEL ETKİLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

Kaynakların kâr amaçlı maksimum turist sayısını ağırlamak hedefiyle pazara sunulması turizme konu olan yerleşmelerin fiziksel (doğal ve yapılı çevre) ve sosyal (ekonomik, ...) çevrelerine yarar sağladığı gibi kısa dönemde birçok bozulmaları da beraberinde getirmektedir [22] [23] [24] [25].

Bir yerleşmenin turizmden yarar sağlayabilmesi için öncelikli hedef çevre değerlerine ait kalitenin oluşturulması ve korunmasının sağlanması olmalıdır. Böylesi bir düzenin oluşturulması da ancak yerleşmenin doğal çevresine, kültür mirasına, sosyal ve ekonomik mekân yapısına uygun gerçekleştiricilerin girişimleri ve kontrolünde, disiplinlerler arası ilişkiler çerçevesinde mümkün olabilir. Aksi durumda turizm; fayda yerine çözümü ve geri dönüşü kolay olmayan, yerin çevresel elemanlarının özelliklerini kaybetmesine kadar giden birçok sorunu gündeme getirir. Bu, büyük bir kısmını yapılı çevrenin oluşturduğu "kültürel mirasın turizm etkinliğiyle korunması noktasında çeşitli problem ve çelişkilerin ortaya çıktığının da göstergesidir" [26].

Medeniyetlerin geliştiği, irili ufaklı birçok yerleşmenin bugün de yaşamını sürdürdüğü Akdeniz kıyılarına yönelen kitlesel turizm hareketlerinden varış noktalarının merkezinde yeralan tarihi kent parçaları da etkilenmektedir [27], [28], [29], [30]. Tarihi liman çevreleri ziyaretçilerin kıyı turizmine yönelik aktiviteler ile beraber

⁴ 2002 yılı Haziran-Temmuz ayı gerçekleştirilen çalışma bulguları.

kültürel aktivitelerde de bulunabilecekleri, zaman geçirebilecekleri, gezip görebilecekleri, geçmişle bağlantı kurabilecekleri potansiyel alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle turizm acentelerinin pazarladıkları tur programlarında deniz-kum-güneş özelliklerinin yanısıra, tarihi merkez gibi yerleşmelerin geçmişlerine ait unsurları da imaj görüntülerinde yerini almaktadır.

Günümüzde sosyal süzülme⁵ ile boşalan yapı stoklarının kullanıma kazandırılması turizmden sağlanacak ekonomik gelir sayesinde tarihi çevreleri koruyarak yaşanabilir kılmak Ortaçağ liman kentlerinde de yaşanmakta olan sürecin temelini oluşturmaktadır [31]. Ancak, turizm kapsamında korumanın yalnızca eğlence, alış veriş, yeme içme mekânlarına ağırlık verilerek gerçekleştirilebileceği düşüncesinin tarihi çevreleri sancılı hatta yok edici bir değişim sürecine ittiği de bir gerçektir. Bunun gibi modern yaşama dair alışkanlıklar Akdeniz yerleşmelerinin tipolojik ve morfolojik özelliklerini hiçe sayan homojen fizik mekân eğilimlerinin gelişimi ekolojik, kültürel ve sosyal çevre değerlerini bozan, kirleten bir süreci ortaya çıkarmaktadır [32]. Oysaki bir yerin tarihi bilgileri turizminin gelişimi ve planlaması için büyük önem taşımaktadır çünkü arkeolojik alanlar, tarihi yapılar ve önemli olayların geçtiği yerler turizm açısından korunması gereken çekim unsurlarındandır [33]. Turizmde bir yerleşmenin ilgi çekici olma özelliği, geçmişe ait izlere sahip olma unsurunun yanısıra doğal ve sosyal çevrenin de bozulmadan sürdürülebilirliğine bağlıdır. Bu anlamda sürdürülebilir kalkınma “bugünün insanının gereksinimlerini, gelecek kuşakların kendi gereksinimlerini karşılama olanaklarından ödün vermeden karşılayabilmesi olarak tanımlanmaktadır”

[34]. Dolayısıyla, liman yerleşmelerinin kıyıda yer alması, konunun yalnızca kara tarafına olan etkileriyle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda su yüzeylerini de ilgilendiren bir kapsamda ele alınması gerekliliğini de bizlere göstermektedir. Turizmin etkilerinin değerlendirilebilmesi, yerleşmelerin özelliklerini oluşturan çevresel elemanlar üzerinde çalışılmasını gerektirmektedir.

3.1 Sınıflandırma İçin Öneri Kurgu ve Araştırma Yöntemi

Çalışma kapsamında incelenen Ortaçağ limanlarında turizmin çevresel etkilerinin belirlenmesinde Hunter ve Green⁶’ın ve Funda Öztürk Kerestecioğlu⁷’nin modellerinden yararlanılmıştır. Hunter ve Green turizme konu olan yerleşmelerde doğal, yapılı ve kültürel çevre üzerindeki etkileri inceleyerek sınıflandırmaktadır. Funda Öztürk Kerestecioğlu turizmin olumsuz etkilerini fiziksel ve sosyal çevre kapsamında değerlendirmektedir. Buna göre, doğal çevreyi oluşturan elemanlar hava, su, bitki, hayvan, toprak, doğal peyzaj ve iklim yapılı çevre ile ilişkilendirilirken, yapılı çevre yüklendiği işlevler ve yapılı çevreyi oluşturan mimari elemanlar olan bina, bahçe duvarı, yol, kanalizasyon sistemi ... konularını içermektedir. Turizmin sosyal çevre üzerindeki etkileri ise ekonomik açıdan yöre halkının ve işletme sahiplerinin turizme katılım şekillerinin sorgulanması olarak ele alınmaktadır. Çalışmada, turizm amaçlı değerlendirilen Akdeniz kıyısında yer alan yerleşmelerde çevre ve onu oluşturan elemanlar iki ana başlık altında incelenecektir:

1. Fiziksel Çevre
 - Doğal Çevre
 - Yapılı Çevre

5 Yenen, Z., Öztürk, F., Hamamcıoğlu, C., Oruç, O. (2001) “Kıyıda Yer Alan Tarihi Kent Dokularında Sürdürülebilir Turizm İçin Model Önerisi”, Türkiye’nin Kıyı ve Deniz Alanları III. Ulusal Konferansı, 26-29 Haziran, İstanbul, E. Özhan, Y. Yüksel, editörler, ss.239-240.

⁶ Hunter, C., Green, H., (1995) Tourism and the Environment – A Sustainable Relationship?, vol.19, n.12, pp.119-127.

⁷ Bakınız Öztürk, F., (2001) Turizm Mimarlığının Yarattığı Çevresel Etkilerin Değerlendirilmesi İçin Bir Yöntem, Doktora Tezi, Üniversite Yayın No:YTÜ.EN.DR-98.0386, YTÜ Basım-Yayın Merkezi, İstanbul, ss.62-63, 134.

2. Sosyal Çevre

Bu makalede doğal çevre; topoğrafya verileri, yapılı çevre ise yerleşmenin yapılı alanını oluşturan elemanların oluşma mantığını anlamaya yarayacak ilişki ve oranlar, yapılı çevreyi oluşturan işlevler kapsamında fiziksel verileri oluştururken, sosyal çevre; işletme sahiplerinin ve yöre halkının ekonomik aktiviteye -turizme- katılım şekillerinin sorgulanması başlıklarında gelişmiştir. Buna göre, Antalya İçkale Mahallesi, Alanya Hisariçi Mahallesi ve Girne Tarihi Liman Mahallesi'nde turizmin çevresel etkileri;

- doğal çevre; topoğrafya verileri,
- yapılı çevredeki kütle ve kütleleri oluşturan yüzeylerdeki değişimin incelenmesi,
- işlevsel değişimin belirlenmesi,
- iklim-ölçek ilişkilerinin incelenerek; insan, sokak, kütle ve su yüzeyi oranlarına dikkat çekilmesi,
- sosyal çevredeki etkileri; yöre halkının ve işletme sahiplerinin turizme katılım şekilleri

başlıkları altında mahallelerin yerleşme karakterleri ve yaşanan değişimler değerlendirilerek açıklanacaktır.

Haziran-Temmuz 2002 tarihleri arasında üç limanda da fiziksel yapının anlaşılması ve tespiti için alan çalışması yapılmıştır. Yerleşmede yaşayanlar ile -konut sahibi, işletme sahibi- anket çalışması yapılmıştır. Yerleşmedeki sivil toplum örgütleri, merkezi ve yerel yönetim temsilcilerine derinlemesine görüşme tekniği uygulanmıştır. Araştırmanın evreni Alanya Hisariçi Mahallesi, Antalya İçkale Mahallesi ve Girne Tarihi Liman Mahallesi'ndeki işletme sahipleri (konaklama, yeme içme ve dükkân-satış sahipleri) ve hanehalkıdır.

Antalya İçkale Mahallesi'nde 21 haneden 2'si ve 63 işletme sahibinden 18'i ile anket yapılmıştır. Örneklem evrende hanehalkının %10'u ve işletme sahiplerinin %30'u şeklinde gerçekleşmiştir. Alanya Hisariçi Mahallesi'nde 20 haneden 5'i ve 24 işletme

sahibinden 5'i ile anket görüşmesi yapılmıştır. Örneklem evrenin %25 hanehalkı ve %20 işletme sahibidir. Girne Tarihi Liman Mahallesi'nde ise 30 haneden 4'ü ve 33 işletme sahibinden 15'ine anket uygulanmıştır. Örneklem %15 hanehalkı ve %45 işletme sahibinden oluşmuştur.

3.2 Akdeniz'deki Ortaçağ Limanlarında Turizmin Çevresel Etkileri; Alanya Hisariçi Mahallesi, Antalya İçkale Mahallesi, Girne Tarihi Liman Mahallesi

3.2.1 Topoğrafya Verileri

Denize doğru uzanan, yüksek bir yarımada üzerinde konumlanan Alanya Kalesi; Hisariçi Mahallesi ve Tophane Mahallesi'ni kapsamaktadır. Tophane Mahallesi tarihi tersanenin hemen üst kodlarında dik yamaçta gelişmiş bir mahalledir. Hisariçi Mahallesi ise yarımadanın üzerindeki kısmen düz alanda gelişmiş, surlarla çevrili bir tepe yerleşmesidir (şekil 1 ve 5). Ayrıca Alanya Yarımadası'nın topoğrafyası ovoid bakıldığında önemli bir simge ve imaj olma özelliği de taşımaktadır.

Antalya İçkale Mahallesi, limanın hemen gerisinde 15m. yüksekliğe varan karstik falezlerin üzerinde korunaklı koy çevresinde gelişmiş, bugünde mevcut bulunan surlarla tanımlı ve aynı zamanda tarihi kentin limanını çevreleyen merkez mahalledir. Mahalle kuzeydoğu kapısından başlayıp limana doğru alçalan bir topoğrafya üzerinde bulunmaktadır (şekil 2 ve 5).

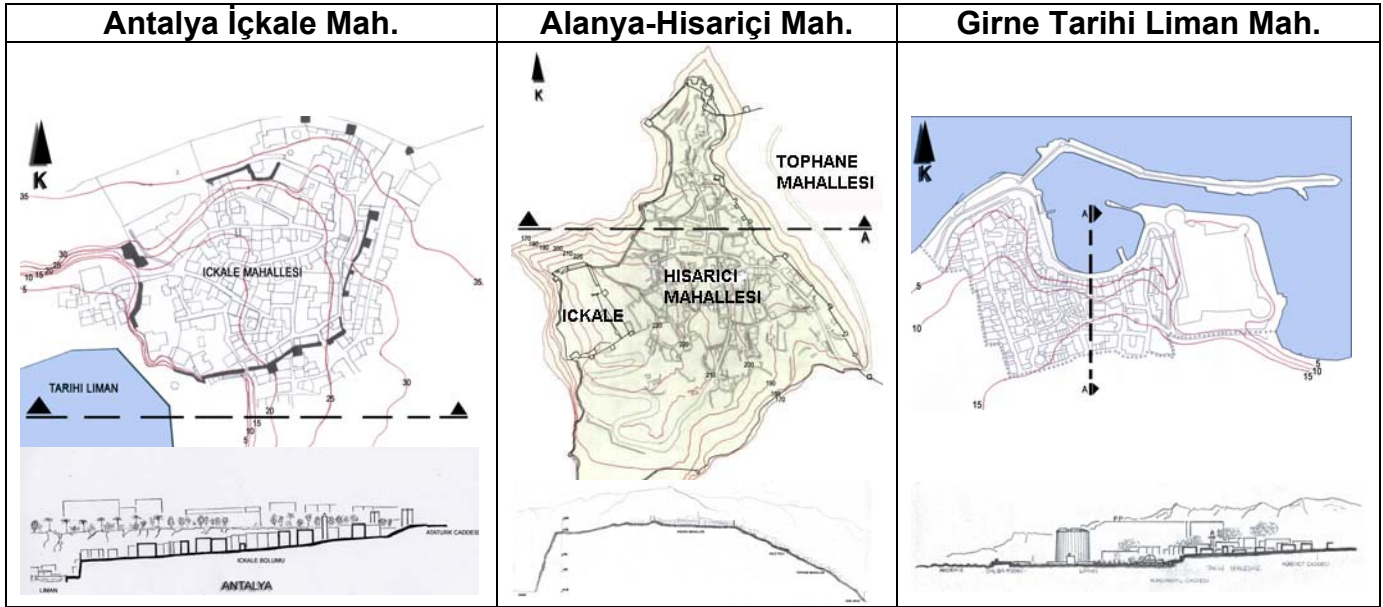
Girne Tarihi Liman Mahallesi ise, doğal bir koyun çevresinde hafif bir eğimle yükselen arazi üzerinde Girne Kalesi'nin hemen yanında surlarla çevrili alanda gelişmiş bir su kenarı yerleşmesidir (şekil 3 ve 5). Ancak bugün mahalleyi, Ortaçağ'da ise kenti sınırlayan sur duvarlarından yalnızca üç burç günümüze kadar korunabilmiştir.

Makale kapsamında çalışılan limanlar öncelikle topoğrafik yapıları; kıyı şeridinin korunaklı olması, sırtını dayadığı yükseltilerin rüzgârı engellemesi gibi nedenlerle liman olarak seçilmiştir. Bu limanlarda değişik dönemlerde oluşan yerleşmeler–yapılanmalar günümüze kadar gelmiştir. Bunlar içinde Girne’de Venedikliler döneminde yapılmış Girne Kalesi, Antalya’da Selçuklu dönemine ait Yivli Minare, Alanya’da bir bölümü 19. yüzyılda inşa edilmiş Alanya Hisariçi Evleri, Girne’de yine 19. yüzyılda depo olarak kullanılan ama günümüzde konut ve turizm işletmelerine (yeme-içme ve konaklama) dönüşen yapılar sayılabilir. Günümüze ulaşan yapı stoku (kale, cami, konut, depo, mendirek, ...) limanın topoğrafik yapısı ile uyum içindedir. Bu çevreler sunduğu mekânsal veriler ile turizmin çekim noktası durumundadır. Bu nedenle topoğrafyalarını koruyan üç liman yerleşmesinin de sunduğu mekânsal verilerini koruyabilmelerinde varolan kütlelerin büyüklükleri ve birbirleriyle oluşturulan oran ilişkilerinin sürdürülebilmesi önemli bir konudur.

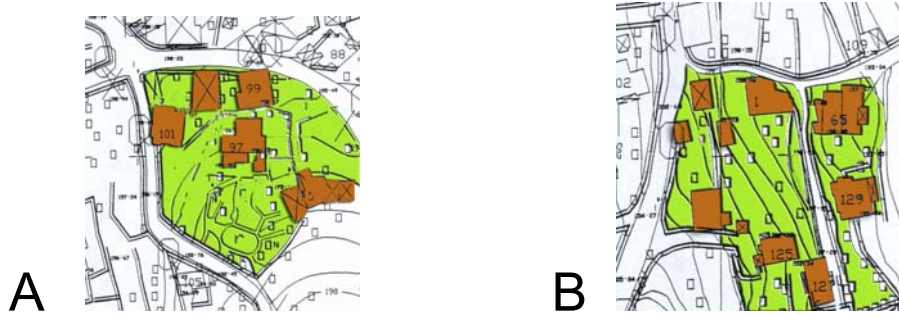
3.2.2 Yapılı Çevredeki Kütle ve Kütleleri Oluşturan Yüzeylerdeki Değişimin İncelenmesi

Mimarlık, “kendini kütle ve yüzey aracılığı ile gösterir ve kütlelerin biraraya gelerek ışık altında oluşturdukları ustalıkli oyunundan mimarlık doğar” [35]. Kütlelerin ortaya çıkardığı kompozisyonlar bulundukları çevrelerin özelliklerine (doğal, sosyal, ekonomik, ...) ve gereksinimlerine göre şekillenir. Yapılı çevrenin elemanları, insanoğlunun ürettiği belli bir hacmi ve mekânı kaplayan maddi ürünlerdir. Yapıldığı dönemin bilgi, teknoloji ve sosyal değerlerini yansıtır. Bu nedenle kültürel mirasın kaynağıdır. Dolayısıyla, biçimler topluluğunun biraraya geliş veya değişen düzen ve ihtiyaçları altında yatan etkenleri anlamak önem kazanmaktadır.

Doğu Akdeniz coğrafyasında farklı özelliklere sahip topoğrafyalar üzerinde konumlanan üç yerleşmeyi meydana getiren kütlelerin bir araya geliş düzenleri ve mimari karakterleri de birbirinden farklılık göstermektedir. Deniz ulaşımının önemli olduğu bu su kenarı yerleşmelerinde konut yapıları, bahçe duvarları, dini yapılar ve sur duvarları ortak mimari kütle elemanlarıdır. Bu üç liman yerleşmelerindeki kütlelerin ve kütleleri oluşturan yüzeylerdeki değişim; mevcut durumun hali-hazır harita ve koruma imar planları karşılaştırılarak yerinde tespit ve fotoğraflama yöntemiyle ile gerçekleştirilmiştir.

Şekil 5: Antalya İçkale, Alanya Hisarici Mahallesi ve Girne Tarihi Liman Mahallesi Planı, Topoğrafyası ve Kesiti (Hamamcıoğlu, 2003)

Şekil 6: Alanya Hisarici Mahallesi'nde Örnek Yapı Adaları A ve B (Hamamcıoğlu, 2003)

Tablo 1: Alanya Hisarici Mahallesi'nde Örnek Yapı Adalarında Kütlelerin Yerleşim Alanı Oranları (Hamamcıoğlu, 2003)

Örnek Alan	A	B
Örnek Ada Alanı (yaklaşık)	3000m ²	3000m ²
Toplam Yapı Taban Alanı	491m ²	510m ²
Ortalama Yapı Taban Alanı	98m ²	73m ²
Ortalama Kat Adedi	1.6	1.3
Ortalama Taban Alanı/Parsel Alanı Oranı (TAKS)	0.16	0.17

Şekil 7: Antalya Kaleiçi Mahallesi ve Girne Tarihi Liman Mahallesi'nde Örnek Parseller (Hamamcıoğlu, 2003)

Tablo 2: Antalya Kaleiçi Mahallesi ve Girne Tarihi Liman Mahallesi'ndeki Örnek Parsellerde Kütellerin

Parsel No	Parsel Alanı (m ²)	Yapı Taban Alanı (m ²)	Kat Adedi	Taban Alanı / Parsel Alanı Oranı (TAKS)
Antalya Kaleiçi Mahallesi				
1	200	100	2	0.5
2	190	95	2	0.5
3	210	90	2	0.4
4	325	110	2	0.3
5	245	135	3	0.6
6	165	140	2	0.9
7	230	147	2	0.7
8	435	210	3	0.5
9	1210	394	2	0.25
10	120	75	2	0.6
Ortalama	333	150	2.2	0.5
Girne Tarihi Liman Mahallesi				
8	234	154	2	0.75
19-20	148	148	3	1
25-26	150	150	2-3	1
39	66	66	2-3	1
40-41	280	280	2	1
42-43	100	100	1-2	1
61-62	297	285	3	0.9
63	112	112	3	1
64	117	117	2	1
65	93	93	2	1
66	100	100	2	1
70,71,72,91	570	230	2	0.5
73	206	206	2	1
74-75	115	115	2	1
76	168	168	2	1
77	81	81	3	1
78	72	72	3	1
79	40	40	1	1
14/3,14/4	200	200	1	1
14/5,14/6	200	200	1	1
14/7,14/8	240	240	1	1
105-112	200	135	1	0.5
132	400	374	2	0.9
151	56	56	1	1
164	103	71	2	0.7
175	120	87	1	0.7
231	88	58	2	0.7
Ortalama	167	146	2	0.9

Yerleşim Alanı Oranları (Hamamcıoğlu, 2003)

Organik yapı düzeninin egemen olduğu üç tarihi liman yerleşmesinde de parsel ve yapı adası büyüklükleri ve biçimleri birbirinden farklıdır. Alanya Hisariçi Mahallesi bedesten gibi kentsel donatıları bulundurmakla birlikte kütellerin bir araya geliş düzeni açısından diğer yerleşmelere oranla kırsal özellik

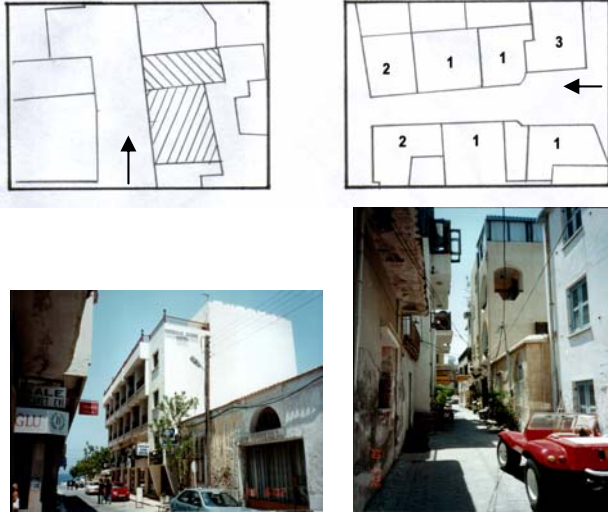
göstermektedir ve ortalama yapı yoğunluğu değeri (TAKS) 0.16'dir (şekil 6) (Tablo 1).

Antalya İçkale ve Girne Tarihi Liman Mahallesi'nde yapılar eğime paralel olarak limanı birbiri ardına çevreleyen ara sokaklar ile bu sokakları dik kesen ve limanı üst kotlarla bağlayan eğimle dik sokaklar arasında yer almaktadır. Antalya İçkale Mahallesi'nde ortalama parsel büyüklüğü 333 m²'dir. Buna karşılık Girne Tarihi Liman Mahallesi'nde bu oran 167 m²'dir (Şekil 7, Tablo 2). Girne Tarihi Liman Mahallesi'nde tarihi yapılar çoğunlukla basit yığma taş tekniğinde tek ve iki katlı iken, Antalya İçkale Mahallesi'nde yapılar yığma ve ahşap tekniğinde iki veya üç katlıdır. Girne'de örnek olarak alınan tarihi yapı düzeni içindeki parsellerde ortalama yapı taban alanı/parsel alanı oranı (TAKS) değeri 0.9, Antalya İçkale Mahallesi'ndeki bu oran 0.5'dir (Tablo 2). Bu nedenle sınırlı bir alan içinde bitişik nizamda gelişmiş sıra, müstakil ve avlulu evlerden meydana gelen Girne Tarihi Liman Mahallesi'nde konutların bulunduğu parsellerin birçoğunda bahçe bulunmamaktadır⁸. Ayrıca; Antalya İçkale Mahallesi'nde farklı etnik toplulukların bir arada yaşaması, dışarıdan gelebilecek tehlikeler, güvenlik ve mahremiyet gibi nedenlerden ötürü Girne Tarihi Liman Mahallesi'ndeki bahçe duvarlarına kıyasla daha aşılmaz ve yüksektir. Hisariçi Mahallesi'nde ise parselleri çevreleyen duvarlar bir metre yükseklikte, moloz yığma taş malzemedendir.

Girne Tarihi Liman Mahallesi turizm ve modern yaşam alışkanlıkları nedeniyle barındırdığı yapıların kütle boyutlarında ve cephe karakterinde en fazla bozulmayı yaşayan yerleşmedir. Bu bağlamda tarihi dokuda turizm faaliyetlerine yönelik yeme-içme ve ticaret birimlerinin yanı sıra konaklama ihtiyacını karşılayacak yeterli yatak kapasitesini sağlayabilmek için bazı yapıların parsellerinin tevhit edildiği ve

⁸ 2002 yılında yapılan alan tespitleri.

yerlerine üç, dört katlı yapıların inşa edildiği hali-hazır harita ile kıyaslanarak görülmüştür (şekil 8). Yakın bir geçmişin ürünü olan apartman biçiminde inşa edilmiş olan bu yapılar yerleşme içinde bulunan diğer yapılarla topoğrafya üzerindeki bütünlüğü hem yapı yüksekliği hem de düzen bakımından özgünlüğü bozan bir görünüm sergilemektedir. Liman kıyısındaki binalara giriş topoğrafya nedeniyle iki farklı kottan sağlanmaktadır. Alanya Hisariçi Mahallesi'nde de 2002 yılında gerçekleştirilen incelemelerde 48 konut yapısının %5'ine yakınının çok katlı konuta dönüştüğü tespit edilmiştir (şekil 9).

Şekil 8: Konaklama Amaçlı Birleştirilen Parseller (sol üst ve alt) ve Kat Adeti Artan Binaların Bulunduğu Sokak (sağ üstte önceli kat adetleri belirtilmiştir ve alt) (Hamamcıoğlu, 2002)

Antalya İçkale Mahallesi cephe görünümleri açısından zengin ve 'konak' olarak tanımlanan varlıklı ailelerin yapılarının çoğunlukta olduğu bir yerleşmedir. Buna karşın Alanya Hisariçi Mahallesi'nde ve Girne Tarihi Liman'daki konut yapılarının düz cephe karakteri süslemelerden yoksundur. Ancak Alanya'da yapı strüktürünün dışa vurumu, taş ve ahşap birlikteliği cepheye karakterini vermektedir.

Şekil 9: Alanya Hisariçi Mahallesi'nde Kütlelerde Bütünlüğü Bozan Çok Katlı Yapılaşmaya Örnek (Hamamcıoğlu, 2002)

Günümüzde Alanya Hisariçi Mahallesi ve Antalya İçkale Mahallesi evlerinin onarımını yapamayan dar gelirli ailelerin yerini maddi durumu iyi ailelerin ve yabancıların dinlenmek ve emekliliklerini geçirmek için kısmen mevsimlik yerleştiği veya butik otel, pansiyon olarak işletmelerin ağırlıkla geliştiği yerleşmelerdir. Ancak bina yüzeyleri varolan yüzey düzenleme ilkelerini (Antalya ve Alanya Koruma İmar Planları'nda belirtilen)⁹ hiçe sayarak oluşmuştur ya da yerel yapılaşmaya ve cephe tipolojisine uygun olmayan karaktere sahip farklı malzeme veya betonarme uygulamalar sonucunda eski yüzey karakterlerini taşımayı başaramamıştır.

Bu durum yenileme çalışmalarının koruma planları hazırlanmış olan her iki yerleşmede de malzemeye ve taşıyıcı sisteme sadık kalınmadığını göstermektedir. Yüzey karakterini ortaya koyan malzemenin ve taşıyıcı sistemin korunamaması, kat adedinin artırılması limanlardaki tarihsel ambiyansı olumsuz yönde etkilemektedir. (şekil 10, 11).

⁹ 2002 yılı itibarıyla Girne Tarihi Liman Mahallesi için Koruma İmar Planı hazırlanmaktaydı.

Şekil 10: Alanya Hisariçi Mahallesi'nde yenilemenin yapıldığı bir konut, sol resim 2003 Temmuz, sağ 2006 Kasım tarihli, (Hamamcıoğlu, 2002, 2006)

Şekil 11: Antalya İçkale Mahallesi'nde Yeniden İnşaat Edilen Bir Konut, sol resim (Cumhuriyet Gazetesi, 14.06.2002, s.6), sağ resim (Hamamcıoğlu, 2002)

Üç liman yerleşmesinde varolan kütlelerin ve kütleleri oluşturan yüzeylerin değişimi; parsellerin tevhit edilerek birleştirilmesi, tevhit sonucu alanda varolan yapı parseli ve yapı taban alanı katsayısının değişmesi, kat adetlerinin artması, Alanya ve Antalya'da koruma imar planlarında bulunan sınırlara uyulmaması, Girne'de de koruma imar planının bulunmaması (2003 tarihli) nedenlerine bağlanabilir [36].

3.2.3 Yapılı Çevrelerdeki İşlevsel Değişim

Akdeniz'de yeralan kıyı yerleşmelerinde işlevsel kurguyu meydana getiren fizik mekân öğelerinin en önemlilerinden birkaçı; kentin denizden giriş kapıları olan liman ve iskeleleridir. Suyu dayalı geçimin sağlandığı ve ticaretin gerçekleştirildiği kıyı yerleşmelerinde balıkçı barınakları dışında yerleşmenin özel ürünlerinin saklandığı depo birimleri limanları çevrelemektedir. Girne Tarihi Limanı'nda keçiboyunu depoları limanı çevrelerken, falezlerle çevrelenen Antalya İçkale Limanı'nda Tanyeli'nin¹⁰ belirttiği üzere buğday ve un depoları limanın hemen kuzey gerisinde

yeralmaktadır. Alanya Hisariçi Mahallesi ise kıyından yüksek bir yarımada üzerinde geliştiğinden su ile doğrudan ilişkisi bulunmamaktadır. Limanla ilişki kalenin hemen dışında ovaya doğru gelişen Çarşı Mahallesi üzerinden kurulmaktadır.

Günümüzde yapıların ve sokak mekânlarının kullanım biçimleri bugünün yaşam alışkanlıklarının ve isteklerinin yansıması olarak değişime uğramaktadır. Çalışmada ele alınan üç liman yerleşmesinin turizm nedeniyle yapı çevrelerinde meydana gelen işlevsel değişimlerin analizini yapmak mümkündür. Antalya İçkale Mahallesi'nin eski kentin karadan ana girişi ile başlayan ve limana inen sokaklarında turizme yönelik işlevsel değişimi çok hızlı yaşaması ve limanı çevreleyen mahalle olması makalede çalışma alanı seçilme nedenleridir. Turizme yönelik eylemlerin gelişmeye başlaması ve Koruma İmar Planı'nın hayata geçmesinin ardından İçkale bölümünde yaşama alışkanlıkları değişime uğramıştır. Özellikle konutlar el değiştirmeye başlamış, daha çok ticari kullanımlar ön plana çıkmıştır. Osmanlılar döneminde ağırlıklı olarak Türklerin yaşadığı mahallede önceki dönemlerde bıçak, sepet, gibi el sanatlarıyla uğraşan kişilerin atölyelerinin bulunduğu Saat Kulesi önündeki girişten başlayarak limana inen İskele ve Tabakhane sokaklarında yapıların zemin katları ziyaretçilere yönelik kilim, halı, deri, kuyumcu, hediyelik eşya satan dükkânlara dönüşmektedir (Şekil 12).

Günümüzde bu dükkânların zaman zaman sokaklara taşması dar sokaklarda yaya mekânını daha da daraltarak dolaşımı engellenmektedir (Şekil 13). Ayrıca dükkân tabelalarının kentsel tasarım ilkeleri dikkate alınmadan rasgele cephelere yerleştirilmesi görsel estetiği ve bütünlüğü bozmakta, sokak mekânının ve sokağı tanımlayan yapıların algılanmasını engellenmektedir. Büfe, çay bahçesi ve tezgâhlar için mekân yaratma amaçlı gerçekleşen tahribat toprak

¹⁰ Tanyeli, U., (1987), Anadolu-Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11-15.yy), Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İTÜ, İstanbul, ss.51-52.

zeminlerin yapıları alanlara dönüştürülmesiyle gerçekleşmektedir (Şekil 14).

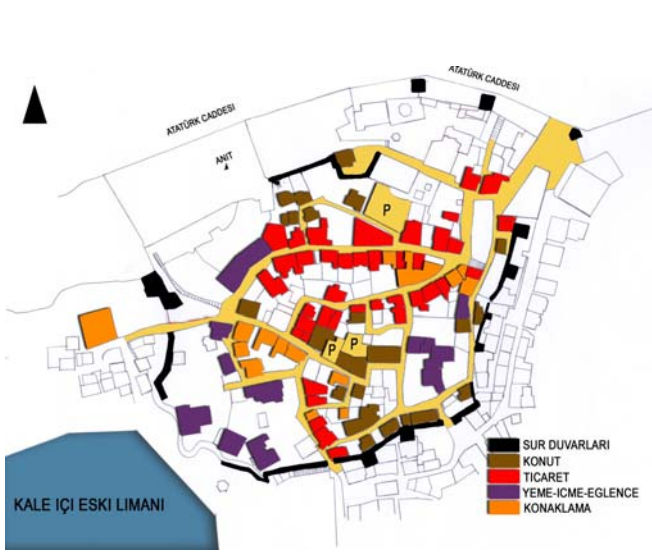
Antalya İçkale'de olduğu gibi Alanya Hisariçi Mahallesi yerleşmesinde de sakinler, olanaklar elverse de çağdaş yaşam koşullarını konutlarına uygulayamamaktan ötürü çoğunlukla konutlarını terkederek, kıyı ovasında gelişen kente yerleşmektedir. Günümüzde Hisariçi Mahallesi büyük kentlerde yaşayan üst gelir gruplarının ve son yıllarda yabancı ailelerinin ilgi gösterdiği bir yerleşmedir. Bu aileler satın aldıkları tarihi evleri restore ederek yılın belli dönemlerini burada geçirmektedirler. Doğal güzellikleri, iklimi, peyzajı ve sakinliği nedeniyle Hisariçi Mahallesi özellikle belli bir yaşın üzerinde olan kişilerin konut sahibi olma isteğini artırmaktadır. Ayrıca yaz aylarında turizmden gelir sağlamak isteyen ailelerinde ilgi gösterdiği bir yerleşme alanı olmaya başlamıştır.

Alanya Hisariçi Mahallesi sakinleri değişen yaşam tarzı ve koşulları nedeniyle kış aylarını ovada gelişen kentte geçirirken Hisariçi Mahallesi'ne ise yaz aylarında çıkmaktadır. Bazı ailelerin konutlarını depo olarak kullandığı belirlenmiştir. 2002 yılında gerçekleştirilen alan ve anket çalışmalarında 48 konutun %20'sinin

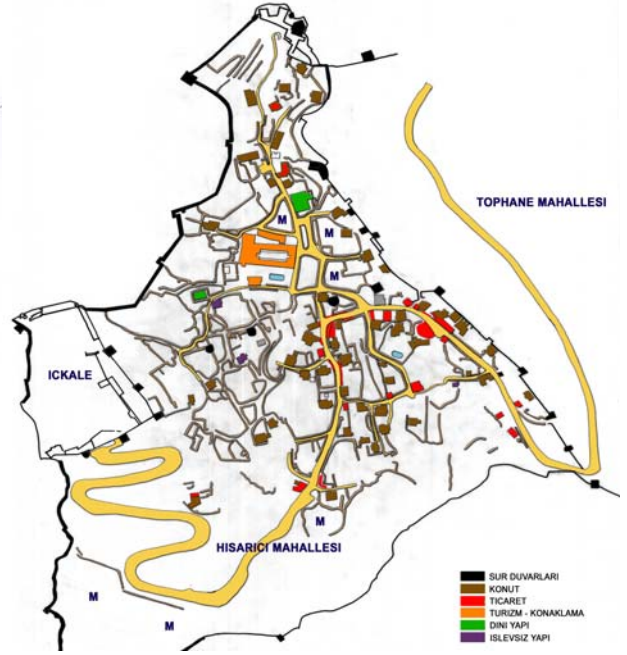
Alanya dışından gelen kişilerin ikinci konutu olarak kullanılmakta olduğu tespit edilmiştir. Mülk fiyatlarının artması ve yerel halkın konutunu satarak veya kiraya vererek bölgeden uzaklaşması turizmin sosyal çevre üzerindeki olumsuz etkilerinden biridir.

Alanya Hisariçi Mahallesi'nde tek konaklama birimi eski bedestendir. 1993 yılında otel olarak hizmete açılmıştır. Ancak yapılan yenilemenin gerek malzeme gerekse yeni hacimlerin eklenmesi nedeniyle özgün halini koruduğu tartışma konusudur. Turizmin ortaya çıkardığı diğer bir yeni işlev ise İçkale yolu üzerinde büfe, yeme-içme ve hediyelik eşya satışına yönelmedir (Şekil 15). Satış için yerel halk yolunun kenarındaki parsel duvarlarını tezgâh olarak kullanmaktadır. Bu durum yerleşmenin karakteristik özelliklerinden olan parsel duvarların algılanmasını engellemektedir.

Yol kenarındaki büfeler basit ahşap veya metal profil kirişler desteğinde üzeri branda ve kumaşla örtülü mekânlardır. Yeme-içme masaları ve oturma yerleri ağaçların altına yerleştirilmiştir. Mutfak olarak genellikle evlerin mutfakları veya bahçelerinde yapmış oldukları barakalar kullanılmaktadır.

Antalya İçkale Mahallesi

Alanya Hisarici Mahallesi

Girne Tarihi Liman Mahallesi

Şekil 12: Zemin Kat Mevcut İşlev Analizi (Hamamcıoğlu, 2003)

Şekil 13: Sokaklara ve Bina Cephelerine Taşan Satış Mekanları (C. Hamamcıoğlu, 2002)

Şekil 14: Yeşil (Toprak) Dokunun Yapılı Alan İçine Dâhil Edilmesi (C. Hamamcıoğlu, 2002)

Şekil 15: İçkale Yolu Üzerindeki Satış Alanlarının Duvarlara Taşması (C. Hamamcıoğlu, 2002)

Girne Tarihi Limanı'nın kordon boyunca uzanan keçiboynuzu ve zeytinyağı depoları yerleşmenin yerel işlevlerine ait yapıları mekânlardır. 1930'lu yıllarda Kordonboyu yolu ambarlar ile su yüzeyi arasındaki kayalık alandan geçirilmiş, kayalıklar yapıları alana dönüştürken ambarların su ile doğrudan ilişkisi kesilmiştir (Şekil 16). Su ile ilişkisi kesilen ambarlar turizmin yavaş yavaş yerel ekonomideki yerini almasıyla restoran, tur ofisi, meşrubat içme ve oturma amaçlı mekânlara dönüşmüştür.

Şekil 16: 19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Girne Tarihi Liman Kıyısının Yol Geçirilmeden Önceki Durumu (Castelli, R., 1974)

Alan çalışmasında Girne Tarihi Liman Mahallesi'nde bulunan konut yapılarının bulunduğu parsellerin birleştirilerek otel, motel gibi konaklama birimlerine dönüştürüldüğü tespit edilmiştir. Ayrıca, yeme-içme mekânlarına dönüşen yapıların bahçelerinin toprak zeminleri yaz aylarında masa yerleştirilebilmesi için beton malzeme kaplanarak yapıları alana katılmaktadır. Limanlardaki konut ve depo işlevi gören mekânlar kullanım değişikliğine uğramıştır. Yeni kullanımlar konaklama, yeme-içme,

eğlence ve satış olarak sıralanmaktadır. Antalya İçkale Mahallesi'nde İskele ve Tabakhane sokaklarına cephesi olan tüm yapıların zemin katları satış dükkânları olarak kullanılmaktadır. Alanya Hisariçi Mahallesi içinden geçen İçkale yolu üzerinde konut parsellerinin 1/3'ünde, Girne limanına bakan tüm depo yapılarında işlevsel değişim yaşanmıştır. Bu değişim yapıların mimari karakter ve oranlarını etkilemiştir.

3.2.4 İklim - Ölçek İlişkilerinin İncelenmesi; İnsan, Sokak, Kütle ve Su Yüzeyi

Üç yerleşmede de yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı tipik Akdeniz iklimi hâkimdir. Bölge iklimi, yağış açısından mevsimlere göre büyük ayrılıklar gösterir. Yaz aylarında denizden esen meltemin bunaltıcı sıcak havanın etkisini hafifletici rolü vardır.

Alanya Hisariçi Mahallesi'nde yapı tipolojilerinin ve yerleşme örüntüsünün kurgulanmasında yukarıda bahsedilen iklim koşulları ve kullanılan malzemenin yanı sıra sosyal yaşam alışkanlıkları da etken olmuştur. Çoğunluğu iki katlı olan evlerin zemin katları depolama, sarnıç, hayvan barınağı, dokuma odaları gibi kullanımlara ayrılmıştır [37]. Yaşama, oturma, dinlenme ve misafir ağırlama mekânları ise üst kattadır. Yaşama mekânları zemin kata yerleştirilen depolama alanları ile zeminden kopararak rutubetin oluşması önlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca kış aylarında hayvan barınağı olarak kullanılan zemin katın ısısından yararlanma düşüncesi ev planlarına yansımıştır.

Evler genellikle ahşap hatıllı moloz taş ve ahşap malzemenin kullanıldığı yapılar olup, girişler ev sahibine ait hayvanlarında geçebilmesi için çift kanatlı ahşap kapılardır. Pencereler demir şebekelidir. Pencerelerin boyutları genelde 90'a 45 cm dir. Yoğun bitki örtüsünün varlığı hem

gölgeleme görevini üstlenmekte, hem de ev içi mekânların konumlanmasında rüzgâra ve güneşe karşı koruma sağlamaktadır. Bazı evlerin ön cephelerinde çıkmalar vardır. Evlerin üst örtüsü sıcaklığın yüksek olması nedeniyle düz toprak dam veya alaturka kiremit kaplı kırma çatıdır (Şekil 17).

Şekil 17: Alanya Hisariçi Mahallesi'nde Bir Ev
(C. Hamamcıoğlu, 2002)

Alanya Hisariçi Mahallesi, dağınık bir yerleşme özelliği sergilemektedir. Yoğun yapılaşma yoktur. Evler araziye dağılmıştır. Bu nedenle de mahremiyetin sağlanması için yüksek duvarlara ihtiyaç duyulmamıştır. Sokaklar parselleri çevreleyen ve insan boyunu geçmeyen ortalama 1 metre yüksekliğe sahip taş duvarlar arasındaki toprak patikalardan oluşmaktadır.

Günümüze ulaşan Antalya Kaleiçi evleri genellikle 18.-19.yüzyıl yapılarıdır (şekil 18). Bu evler yörenin iklim özellikleri ve kültürel değerleriyle şekillenerek özgün bir yerleşmenin oluşmasını sağlamıştır. Yerleşmede yaz aylarının sıcak geçmesinden dolayı evlerde soğuktan koruyuculuktan çok, güneşi önleme ve serinlik sağlama eğilimi görülmektedir. Evler dar sokakların kenarlarında duvar oluşturarak, gölgeli taşlıklar, avlular, hava akımını kolaylaştıran yüksek tavanlı katları ile yerleşmenin temel kimliğini sergilerler. Komşular arasındaki mahremiyet; birbirinin bahçesine bakmamak ve pencere açmamak gibi kurallarla bahçe duvarları yüksek tutularak sağlanmıştır [38]. İki veya üç katlı yapılardan oluşan konutlarda alt kat servis mekânları için ayrılmıştır. Ara kat depo olarak kullanıldığı gibi soğuk kış

günlerinde kışlık oda olarak kullanılabilir.

Şekil 18: Antalya İçkale Mahallesi'nde Bir Sokak ve Evler
(C. Hamamcıoğlu, 2002)

Avlu ve taşlıklar yazın yaşamın büyük bölümünün geçtiği yerlerdir. Kuyu, ocak, ahır ve depoların yer aldığı bu mekânlar, yüksek duvarlarla çevrilerek mahremiyet sağlanmıştır. Taşlıkların zemininde farklı tonlarda ve düzgün olan çakıllar, özenle döşenerek desenler oluşturulmuştur. Öte yandan sofayı taşıyan dikmelerle çevrilmiş olan bu mekânlar da dikmelerin oturduğu, antik dönemden kalmış olan sütun başlıkları ve kaideler bulunmaktadır” [39].

Antalya Kaleiçi evlerinin önemli özelliğinden biri olan sofalar, ev halkının günün büyük kesimini geçirdiği mekân ve dolaşım alanlarıdır. Kaleiçi'ndeki evlerin büyük kısmını dış sofalı ve iç sofalı evler oluşturmaktadır. Dış sofalı evlerde, odalar birbirlerine bir sofa ile bağlanmıştır. Bu tür evler yan sofalı, U veya L sofalı farklı plan tiplerine sahiptirler [40].

Odalar genellikle yemek yeme, yatma, yıkanma ve oturma için kullanılan mekânlardır. İlimden dolayı her odada ocağa ihtiyaç duyulmaz. Merdivenler genellikle sofanın bir ucunda bazen de iki oda arasında yer almaktadır. Mutfaklar genellikle üst katta sofanın bir ucunda yer alır. Yazları bahçede bulunan ocak, mutfak olarak da kullanılmaktadır. Bazı evlerde gusülhaneler, bazılarında da sofanın bir ucunda tuvaletle birlikte

banyolar bulunmaktadır. Tuvaletler bazen bahçede yerlabilmektedir.

“Sıcaklık iklim nedeniyle zemin kat duvarları 50-60 cm. genişliğinde olup, moloz veya kesme taş ile örtülüdür. Toprak harç ve hatıllar kullanılmıştır. Üst katlarda taş duvar mevcut olmakla birlikte genelde ahşap çatki sistemi kullanılmıştır” [41].

Girne’de iklimin sıcak olması nedeniyle Tarihi Liman Mahallesi’nde sokaklar mümkün olduğunca dar tutularak ev ve bahçe duvarlarının gölgesinden yararlanılmaya çalışılmıştır. Binalar yağışın azlığı nedeniyle genellikle dam ve taştır. Binaların pencereleri manzara yönü olan kuzey yöne baktırılmaya çalışılmıştır, güney yönüne bakan pencereler genellikle ufaktır. Ortalama pencere boyutları 1.80 m. -0.80 m.’dir. Giriş kapıları genellikle güneye doğru yerleştirilmiştir. Kapı genişlikleri 0.80 m.-1.00 m. arasında değişmektedir. Yerel halkın tarım ve hayvancılık yerine balıkçılık ve ticaretle uğraşması evlerin giriş kapılarının sadece insanların geçebileceği ölçülerde yapılmasında etkili olmuştur. Sokak kapıları ve eşikleri evin iç mekânları ile sokağı ayıran tek elemandır. Sokağa açılan kapıdan evin içine veya bahçeye girilmektedir. Evler genellikle iki katlıdır¹¹.

Zemin katta yaşama mekânları vardır. Üst katta ise yatak odaları mevcuttur. Evlerin plan tipleri basit dikdörtgen veya kare planlıdır. Eğer evin bahçesi varsa genellikle bahçeye evin içinden geçilir. Sıcaklığın etkisini azaltabilmek için günümüzde bazı evlerin cepheleri kireçle sıvanmıştır.

Her üç liman yerleşmesinde de nihai yapılanmanın hem bina hem de yerleşme boyutunda iklimsel verileri dikkate aldığı görülmektedir. Yeni yapılanma kararlarında önceliklerden birisinin iklimsel veriler olması kaçınılmazdır.

¹¹ 2002 yılında Girne Tarihi Liman Mahallesi’nde yapıların cephe özelliklerine ilişkin yapılan analizler ve tespitler.

Tarihsel süreç içinde özellikle sanayi öncesi dönemlerde gelişen yerleşmelerin düzeninde insan ölçeği fizik mekânın tasarlanmasında temel unsurlardan biridir. Yayaların dolaşımını sağlayan kanal mekânlar olan sokaklar, sokakları tanımlayan kütle ve kütle grupları ile su kenarı yerleşmelerinde su ile kurulan ilişkiler düzeninin kuralını insan ölçeğinin ortaya koyduğu görülmektedir.

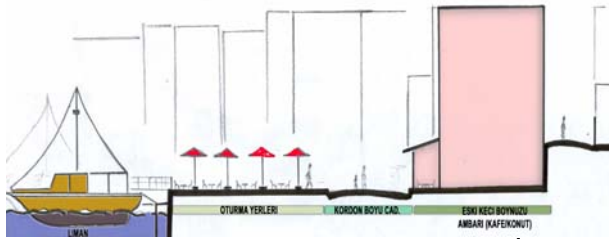
Sokakların genişlikleri; sınırlı teknolojinin geçerli olduğu bu üç kıyı yerleşmesinde de yaya ve hayvan dolaşımını temel alan enkesitlere sahiptir. Sokak-kütle ilişkilerinin belirlenmesinde; eski dönemlerde dıştan gelen tehditlere karşı kolay savunma, yakın konumlanarak birliktelik oluşturmak, iklimsel özellikler, halkın sosyal yaşam biçimleri, alışkanlıkları, örf, adet ve gelenekleri etkenler olarak sayılabilir. Antalya İçkale ve Girne Tarihi Liman Mahalleleri yerleşmelerin özgünlüğünü ve turizm açısından da farklılığını ortaya koyan bu gibi ölçek ilişkilerine sahiptir. Ancak standart konaklama, yeme-içme ve dükkân-satış birimleri yaratmak amacıyla üst başlıklarda da değinilen kütle boyutlarındaki değişimler sokak genişliği-kütle arasındaki oranları bozmakta, yaşam standardı ve kütleler arası yapı bütünlüğü zarar görmektedir (Şekil 19).

Şekil 19: Çok katlı konaklama birimlerinin inşası nedeniyle bozulan sokak-kütle ilişkisi (C.Hamamcıoğlu, 2002)

Ölçek konusunu liman-kıyı-insan-kütle ilişkisi açısından değerlendirdiğimizde ise

liman boyutlarının dönemin gerektirdiği teknolojiye sahip gemi ve teknelerin boyutlarına göre tasarlandığı bir gerçektir. Ancak günümüzde ticari faaliyetini yitirerek turizme konu olan bu tür kıyı yerleşmelerinin limanları gezi tekneleri ve yatların gece-gündüz kullanımı altındadır. Yapılan incelemelerde limanda bulunan tekne ve yelkenli boyutlarının limanın ve yayanın ölçülerini aştığı tespit edilmiştir (Şekil 20). Bu nedenle özellikle Girne Tarihi Limanı'nda ve Antalya İçkale Limanı'nda yayaların liman kotunda yerleşme ve liman bütününe algılamaları, yön bulma büyük oranda engellenmektedir. Ayrıca liman içinde görsel bir karmaşa yaratılmakta, topoğrafyanın önemli bir verisi olan liman bütünlüğü hissedilememektedir.

Şekil 20: Girne Tarihi Limanı'nda Tekne-İnsan-Sokak-Yapı ilişkileri (C. Hamamcıoğlu, 2003)

Ele alınan üç yerleşmede de ölçek ilişkileri ve yerleşme mekânını algılamada yaşanan bir diğer sorun ise Alanya Hisariçi ve Antalya İçkale Mahallesi'nde olduğu gibi satış tezgâhlarında gerekse Girne Tarihi Liman Mahallesi'nde olduğu gibi sokaklara ve liman bölgesinde kıyıya taşan yeme-içme mekânlarında kullanılan gölgelikler ve şemsiyelerdir. Gölgelik elemanlarında dil birliğinin olmaması ayrıca içinde dolaşılacak sokak veya limanı kapatması tarihi yerleşmenin algılanamamasına neden olmakta, yerleşmenin bütünlüğü olumsuz yönde etkilenmekte, tarihi doku tanımsız ve farklı bir karaktere bürünmektedir (Şekil 21).

İnsan ölçeğini aşan kütleler ise anıtsaldır, anlam içerir, bir gücün sembolüdür ve tektir. Dolayısıyla, çalışma alanlarındaki dini yapılar, kale, sur duvarları, mendirek kimi zaman işlevsel farklılığı ortaya koymak, kimi

zaman ise bir gücün varlığını topluma hissettirmek amacıyla diğer kütlelerden kolaylıkla ayırt edilebilmesinin sağlanabilmesi için gerek üç boyutta gerekse yüzeyde kapladığı alan bakımından farklılık arz etmektedir. Ancak eski konutların konaklama ve çok katlı konuta dönüşmesi anıtsal yapıları gölgeleyerek korunması gereken ölçek farkını bozmaya başlamıştır. Bu nedenle örneğin, sur duvarları yüksekliğinde bir yapı inşa edilmemelidir

Şekil 21: Antalya İçkale'de İskele Sokak'ta Tezgâhlar ve Örtüler (Hamamcıoğlu, 2002)

3.2.5 Turizmin Sosyal Çevredeki Etkileri: Yöre Halkının ve İşletme Sahiplerinin Turizme Katılım Şekilleri

Sürdürülebilir turizm gelişmesinde yerel halk varolan kültürel farklılığı korumada bir turizm kaynağı olarak görülmektedir [42]. Yerel halka gelişmenin yönünü etkilemesi ve yerel kontrolü sağlaması için şans verilmesi gerekliliği ortaya konmuştur [43]. Yerel faktörleri tanıma, kimliği, kültürü ve yerel insanın ilgilerini destekleme turizm stratejilerini formüle etmede özellikle gelişmekte olan ülkelerde merkezi bir rol oynar [44]. Yerel halk ve onların bilgileri, geleneksel uygulamaları nedeniyle kalkınma ve çevre yönetiminde – korumada– önemli role sahiptirler [45], [46]. Bu nedenle çalışma alanındaki hane halkının ve işletme sahiplerinin yöre insanı olup olmadığı (sosyal süzülme), hane halkının turizmden gelir elde edip etmediği turizme katılım şekli, aile işletmelerinin

varlığı, hane halkının konutlarında yaz kış oturma durumları (3 ile 6 ay sınırlı olan turizm sezonunda konutlarında yaşaması), hane halkının turizm nedeni ile duyduğu rahatsızlık ve mülk sahiplerinin mülklerini satma istekleri işletme sahipleri ve hane halkı ile görüşmelerle sorgulanmış, anket formlarına işlenmiştir.

Üç yerleşme içinde sosyal süzülme en fazla yaşayan yerleşme Antalya İçkale'dir. Boşalan konutların bir kısmını büyük kentlerde yaşayan aileler ikinci konut amaçlı satın alırken, bir kısmı ise konaklama veya turizmde diğer işlevlere yönelik dönüşmektedir. Antalya İçkale Mahallesi'nde 6 adet pansiyon, bir adet konak grubu ve bir adet otel olmak üzere toplam 8 adet konaklama amaçlı işletme ve 14 adet restoran-eğlence mekânı bulunmaktadır. İçkale Mahallesi'nde sözkonusu işletmelerin sahiplerini Ankara, Merzifon, Çorum, Sivas, Adana, Harput gibi Türkiye'nin çeşitli yerlerinden gelen kişiler oluşturmaktadır¹². Bu durum Antalya İçkale Mahallesi'nde yerel halkın işletmeci olarak turizme katılmadığını göstermektedir.

Antalya İçkale Mahallesi'ne turizmde faaliyetinde bulunmak amaçlı yerleşmiş haneler ile yapılan anketlerde; ziyaretçilere çiçek satarak, yeme-içme mekânlarında çalışarak geçimlerini sağladığı öğrenilmiştir. Bu haneler içinde yaşadıkları tarihi yerleşmeyi yalnızca turizmden gelir elde ederek geçimlerini sağlayabilecekleri bir araç olarak görmektedirler. Bu durum konutların bakımını karşılayabilmelerinde yeterli kazancı sağlayamamalarının yanında yaşadıkları çevrenin sahipsiz kalmasına neden olmaktadır.

Büyük şehir kökenli işletme sahipleri daha çok yüksek gelir grubuna yönelik yeme-içme ve eğlenme mekânlarını hizmete

açarken, bir işletme öğrencilere, gençlere yönelik hizmet vermektedir. Toplam sayısı 41 adet hediyelik eşya satışının yapıldığı dükkânlar ağırlıklı olarak İskele ve Tabakhane Sokak'ta bulunan yapıların zemin katları ile bazı konutların bahçelerinde kurdukları derme çatma mekânlarda ziyaretçilere hizmet vermektedir. Bunların dışında günlük kurulan tezgâhlarda da satış yapılmaktadır. Antalya İçkale Mahallesi'nde konaklama birimlerinin %25'inde Antalya dışından gelen orta, lise ve turizm mezunu personel çalıştırılmaktadır. Konaklama birimlerinin %75'lik kesimini oluşturan küçük işletmelerde ise mevsimlik personelle hizmet verilmektedir. Bu durum İçkale Mahallesi'ndeki konaklama birimlerinde yerel halkın personel olarak katılımının olmadığını ve dışarıdan gelen personelin eğitim seviyesinin de oldukça düşük olduğunu ortaya koymaktadır.

Alanya Hisariçi'nde toplam 23 adet hediyelik eşya satış tezgâhı ve yeme-içme mekânları bulunmaktadır. Yerleşmede bir adet konaklama birimi bulunmaktadır ancak çalışanların tamamı mahalle dışındandır. İşletmede turizm eğitimi almış personelin tercih edilmesinin yanında yerel halkın bu konuda eğitimine ilişkin herhangi bir girişimin olmaması da etkindir. Ayrıca yerel halkın konut mekânlarının konaklama için yetersiz olması ve evlerini örf, adet ve alışkanlıklarından ötürü yabancılarla paylaşmak istememesi gibi nedenlerle pansiyonculuk gelişmemiştir¹³.

"Alanya 'da hediyelik ve hatıra eşya pazarı, özellikle dar gelirli ailelerin oturduğu kaleiçi halkı için önemli bir gelir kaynağıdır. Evlerinin altında kurdukları dokuma tezgâhlarında bez, kilim, heybe gibi dokuma işlerini günümüzde yerel halkın bir kısmı

¹² 2002 Temmuz ve Ekim tarihlerinde Antalya İçkale Mahallesi'nde toplam 8 konaklamanın tamamı ile görüşülmüştür. Yaz-kış yaşayan 5 hanenin 2'si ile görüşülmüştür.

¹³ Alanya Hisariçi Mahallesi'nde toplam 48 oturulabilir ev bulunmaktadır. 2002 Temmuz'da Hisariçi Mahallesi'nde yaz-kış yaşayan yaklaşık 20 haneden toplam 5 hane ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

yapmaktadır” [47]. Alanya Hisariçi Mahallesi’nde yaz-kış oturan 5 hanenin evlerinde diktikleri kıyafetlerin yanı sıra, dışarıda dikilerek getirilen kumaşlar da yol kenarındaki tezgâhlarda yabancılara satışa sunulmaktadır.

2001 yılında Alanya Hisariçi Mahallesi’ni ikiye ayıran, günümüzde büyük bir bölümü yıkılmış bulunan Helenistik dönem surları ile Ehmedek Kapısı arasındaki alanın ücrete tabi tutulması kararı getirilmiştir. Hisariçi Mahallesi’nin bu bölümünde yeme-içme mekânlarının işletmeciliğini yapan 2 hane ziyaretçilere rehberlik yapmaktadır.

Girne Tarihi Liman Mahallesi’nde mal sahiplerinin büyük bir çoğunluğunu Kuzey Kıbrıs Türk vatandaşları ve 1974 sonrasında adaya yerleşen Türkler oluşturmaktadır. Mahallede toplam 33 işletmeden 1/3’i ile yapılan anketlerde %15 işletmecinin mal sahibinin kendi olduğu %20 işletmenin ise kira olduğu belirlenmiştir.

Girne Tarihi Liman Mahallesi’nde oturan halk turizme genellikle dolaylı olarak katılmaktadır. 30’un üzerindeki haneden %15’i ile gerçekleştirilen anketlerde iki hanenin limanda tur yatlarına sahip olduğu, bir hanenin ise tarihi liman dışındaki turizm işletmelerinde görevli çalıştığı, diğer hanenin ise mahalle içinde eğlence mekânı sahibi olduğu öğrenilmiştir. Ayrıca yat turu yapan hanelerin birinin çiçek kolye satarak katkı sağladığı öğrenilmiştir.

Girne Tarihi Liman sakinleri ile yapılan anketlerde mekân yetersizliği nedeniyle ev pansiyonculuğu yapılamadığı sonucuna çıkmıştır. Buna karşılık turizmin yerleşme içinde gelişmesinden rahatsızlık duyan hane yoktur. Ancak, eğlence mekânları kaynaklı yüksek müzik sesi ve alkol nedeniyle rahatsız edici davranışlarla karşılaştıkları belirtilmiştir., Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin içinde bulunduğu politik belirsizlik ve olası bir anlaşma

sonunda oturdukları evlerin eski sahipleri olan Rumlar tarafından geri alınabilme riski yerel halk arasında sahipsizlik hissini artırmaktadır. Bu nedenle mahalle sakinlerinin %75’i yükselen değerler nedeniyle oturdukları evleri satma eğilimi içindedir.

Üç yerleşmede de yapılan görüşme, anket ve tespitler sonucunda turizm alanında çalışmak üzere bölgeye yerleşen veya mevsimlik personel olarak çalışmaya gelen kişilerin büyük oranda yerleşmelerin dışından geldiği bilgisine ulaşılmıştır. Ayrıca, Antalya ve Girne’den farklı olarak Alanya Hisariçi Mahallesi’nde halkın yerel özelliklerini kullanarak eliş, dokuma, hediyelik eşya satışıyla turizmden pay aldığı anket bulgularında çıkmıştır.

SONUÇ

Çalışma; biçimini büyük oranda Ortaçağ’da almış, Akdeniz’de konumlanan üç liman yerleşmesindeki turizmin çevresel etkilerini fiziksel ve sosyal çevre kapsamında üçüncü bölümde açıklanan ve araştırmanın kurgusunu oluşturan beş başlıkta belirlemiştir. Bu başlıklar aynı zamanda tarihi liman yerleşmelerinin gelecek kuşaklara iletimi ve turizmde çekiciliğinin devamı için dikkat edilmesi gereken hususları belirlemektedir.

Fiziksel Çevre:

1. Doğal Çevre; Topoğrafya Verileri:

- Üç liman yerleşmesinin topoğrafyasının korunması ve bu topoğrafyaya uygun biçimlenen kütlelerin hacimlerinin birbirleriyle oran ilişkilerinin sürdürülmesi liman yerleşmelerinin özgün karakterinin korunması açısından önemlidir.

2. Yapılı Çevredeki Kütle ve Kütleleri Oluşturan Yüzeylerdeki Değişimin İncelenmesi:

- 2002 yılındaki alan çalışmalarında turizm ve modern yaşam alışkanlıklarının yarattığı ihtiyaçların parsellerin

birleştirilmesi ve kat adetlerinin artırılarak yapılı çevredeki oranların değiştirilmesi ile sonuçlandırılmıştır. Yapı taban alanı, parsel büyüklüğü ve kat adedi oranları liman yerleşmelerinde korunması gereken yapı yoğunluğu ve kütleler arasındaki hacim oranlarında birliği belirlemektedir.

- Yenilenen bina yüzeylerinde koruma planlarına rağmen özgün bina yüzeylerinin (cephe karakteri, taşıyıcı sistem, malzeme, renk, ...) yansıtılması sağlanamamıştır. Bu nedenle, limanlardaki tarihsel ambiyansın hissedilmesinde bina yüzeylerinin yenileme düzenlemeleri çalışmaya muhtaçtır.

3. İşlevsel Değişimin Belirlenmesi:

- Arazi değerlerinin artması konaklama ve ticaretin yanı sıra, tarihi çevrelerde yılın yalnızca belirli dönemlerinde kullanıma olanak veren ikinci konut sahipliğini de artmaktadır. Bu durum yerel halkın süzülmesini hızlandırmakta ve çoğunlukla boş kalan, kapalı, konut yaşantısının sürdürülemediği çevrelere dönüşmektedir.
- Alış-veriş, hediyelik eşya dükkânları ve tezgâhlarının sokaklara taşması ve yerleşmenin cazibesini oluşturan bina, bahçe duvar yüzeylerinin satılacak ürünle kaplanması algılamayı engellenmektedir.
- Aynı işlevi gören, aynı ürünleri satan dükkânların, tezgâhların birbiri ardına sıralanması ve mekânın monotonlaştırmaktadır.
- Turizmle ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar konut bahçelerinin ve toprak yüzeylerinin yapılı alana dönüşmesine neden olmakta ve yerleşmenin karakteriyle çelişen malzeme (beton, asfalt) ile kaplanmaktadır.
- Yaya mekânları sokakların, limandaki su yüzeyinin insan ve araç faktörüyle kirletilmesi, ayrıca ziyaretçilere yönelik yeme-içme ve dükkân işlevlerine dönüşen mekânlarda kullanılan masa, sandalye, şemsiye, tezgâh, tabela ve

levhalarda tarihi çevreye uygun renk, malzeme ve dil birliğini de içeren çevre kalitesi oluşturulamamıştır.

4. İklim-Ölçek İlişkilerinin İncelenmesi:

- Üç geleneksel liman yerleşmesindeki yapılaşmada iklimsel verilerin hem geleneksel yapı tipolojisinde hem de yerleşme boyutunda korunamadığı görülmektedir. Restorasyon veya yeni yapılanma kararlarındaki önceliklerden birisi iklimsel verilerin dikkate alınmasıdır. Bu konu günümüz etkin enerji kullanımı açısından da önemli bir karardır.
- Limanın kıyısı ve su yüzeyi yerleşmenin liman olma halinin yaşandığı en önemli bölümüdür. Liman içindeki büyük tekneler ve limanın kıyısındaki gölgelikler yayanın limanı çevreleyen yapıların cephelerini, iskeleleri, dalga kıranı, deniz fenerini, su yüzeyinin algılamasını ve yön bulmasını engellemektedir. Özellikle tekne boyutları ve gölgelik kullanımı sınırlandırılmalıdır.
- Tarihi çevredeki çok katlı yapılanmalar gerek yerleşme içinde gerekse silüette yerleşmeye karakterini veren anıtsal yapıları gölgelemektedir.

Sosyal Çevre:

- 5. Sosyal Çevredeki Etkileri; Yöre Halkının ve İşletme Sahiplerinin Turizme Katılım Şekilleri:
 - İşletmeci ve çalışanların eğitimlerinin orta öğretim ve altında kalması, buna bağlı olarak çalışan elemanların sürekli değişmesi hizmet kalitesini düşürmektedir. Tarihi mekanlarda fiziksel çevre korunmaya çalışılmaktadır. Ancak ambiyansın korunması için işletme sahiplerinde ve çalışanlarında belirli süre deneyim aranmalıdır. İş başında eğitim olanakları teşvik edilmelidir.
 - Bu tür çevrelerde ziyaretçilere hizmet sunan kişilerin, işletmecilerin ve yerel halkın içinde bulundukları tarihi çevrenin önemini turizm ve evrensel değerler bakımından içselleştirmemiş olmaları ve bilinçsizlik sahiplenme duygusunu azaltmaktadır.

- Yerleşme sakinlerinin Antalya dışından gelir elde etmek ya da ikinci konut amaçlı geldiğini, Alanya'da artan rantın ve ikinci konut baskısı altında daha ne kadar mülklerinde kalabilecekleri sorusunu ve Girne'deki politik belirsizliğin insanların çevrelerini benimsememelerine neden olması her üç yerleşmenin de sosyal açıdan farklı ve derinlemesine çalışılmayı ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır, çünkü fizik mekânı yaşatacak olanlar şüphesiz o çevreyi kullanan insanlardır.

KAYNAKLAR

- [1] Donald Huhges, J., (2005) The Mediterranean: An Environmental History, ABC-CLIO Inc, California, p.248.
- [2] Hudson, B. , (1996) Cities on the Shore, Pinter, London, p.21-37.
- [3] Kılıç, A., (2001) "Kent Kıyılarının Dönüşümünde Endüstriyel Miras Kavramı: İstanbul İstinye Tersanesi", Türkiye'nin Kıyı ve Deinz Alanları III. Ulusal Konferansı 2001, Kıyı Alanları Yönetimi Milli Komitesi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara, ss.129-131.
- [4] Hamamcioğlu, C., (2005) "Kentlerin Suyolu Girişlerinde Geçmişten Günümüze Yaşanan Aşamalar ve Kentsel Tasarım", Planlama Dergisi, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Ankara, s:2005/3, ss.104-114.
- [5] Kuban, D., (2000) Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu, Yem Yayınları, İstanbul, s.149.
- [6] Butler, R.W., (1980) The Concept of A Tourism Area Cycle of Evaluation: Implications for Management of Resources, The Canadian Geographer, p.16.
- [7] Butler, R.W., (1991) Environmental Conservation, Tourism, Environment and Sustainable Development, vol.18, no.3, Switzerland, p.202.
- [8] Butler, R.W., (2004) The Tourism Area Life Cycle in the Twenty-first Century, A. Lew, M. Holland, A. Williams, editors, A Companion to Tourism, Blackwell, Oxford, p.160.
- [9] Coccossis, H., Parpairis, A., (1991) The Relation Between Historical/Cultural Environment and Tourist Development: Some Lessons of the Impact of Saturation in two Greek Case Studies, International Symposium on Architecture of Tourism in the Mediterranean-Policies-Planning-Design, Z. Yenen, F. Öztürk, vol.2, Erdini Basımevi, İstanbul, p.333.
- [10] Eralp, Z., (1974) Turizmin Toplumsal Değişme Sosyal-Ekonomik Etkisi Karşılaştırmalı Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları:334, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, s.300.
- [11] Holder, J.S., (1988) Pattern and Impact of Tourism on the Environment of the Carribean, Tourism Management, vol.9, no.2, p.120.
- [12] Hunter, C., Green, H. (1995) Tourism and Environment – A Sustainable Relationship?, Routledge, London, p.45.
- [13] Mathieson, A., Wall, G., (1982) Tourism: Economic, Physical and Social Impacts, Singapore, p.50.
- [14] Milan, A., Pizzam, A., (1988) Annals of Tourism Research, Social Impacts of Tourism on Central Florida, v.15, no.4, p.200.
- [15] Yenen, Z. (1992) "Impacts of Tourism on Cultural / Historical / Natural Environments – Policies for Soft Tourism", Architecture of Soft Tourism Seminar, 3-6 September, Trabzon, Turkey, Önder, D.E., Öztürk, F., ed., Proceedings Printed at The Yıldız University Faculty of Architecture Press, İstanbul.
- [16] Sönmez, C., (1991) (ed.Z.Yenen ve tech.ed.F.Öztürk), "The Relationship Between Historical / Cultural / Physical Environments an Tourism Planning", International Symposium on Arhitecture of Tourism in the Mediterranean ,Policies, Planning, Design, Yıldız Üniversitesi: İstanbul, p.234.
- [17] Kerestecioğlu Öztürk, F.,2001, (ed.E.Özhan), "A Method for Preventing Environmental Impact of Tourism Development" MEDCOAST 01, Proceedings of the fifth International Conference on the Mediterranean Coastal Environment, 23-27 October 2001, Hammamet Tunisia, Middle East Technical University, Ankara, Turkey, Vol.1.p:315.
- [18].Vallega, A., (1993) "Waterfronts Redevelopment: A Central Objective for Coastal Management", Waterfronts, Rinio Bruttomesso, editor, Cities on Water, Venice, p.25.
- [19] Orbaşlı, A., (2000) Tourists in Historic Towns: Urban Conservation and Heritage Management, London, E F&N Spon, p.123.

- [20] Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2007) Turizm İstatistikleri, www.kultur.gov.tr
- [21] Jansen-Verbeke, M., (1995) "Cultural Tourism: Resource and Visitor Management Issues", Planning For A Broader Europe, VIII th. AESOP Congress, (24-27 August'94), Proceedings, v.1, 1995, Yıldız Technical University, İstanbul, p.218.
- [22] Bartuska, T.J., Young, G.L., editors, (1994) The Built Environment – A Creative Inquire into Design and Planning, Crisp Publications, Inc. California, p.36.
- [23] Inskip, E., (1991) Tourism Planning, Van Nostrand Reinhold, New York, pp. 340-374.
- [24] Schaller, D.T., (1996) Indigenous Ecotourism and Sustainable Development: The Case of Río Blanco - Ecuador, Department of Geography University of Minnesota. <http://www.eduweb.com/schaller/Section3RB'sproject.html>.
- [25] Öztürk, F., (2001) Turizm Mimarlığının Yarattığı Çevresel Etkilerin Değerlendirilmesi İçin Bir Yöntem, Doktora Tezi, Üniversite Yayın No:YTÜ.EN.DR-98.0386, YTÜ Basım-Yayın Merkezi, İstanbul, ss. 39-130.
- [26] Jansen-Verbeke, M., (1995) "Cultural Tourism: Resource and Visitor Management Issues", Planning For A Broader Europe, VIII th. AESOP Congress, (24-27 August'94), Proceedings, v.1, 1995, Yıldız Technical University, İstanbul, p.214.
- [27] Enön, Z., (1989) "Kent İçi Tarihi Sit Alanlarının Turistik Amaçlı Değerlendirilmesi", Türkiye'de Son On Yılda Turizm Yapıları Uygulamaları Sempozyumu, Z.Yenen ve F.Öztürk, ed., Yıldız Üniversitesi, Net-yapı:İstanbul, s.145.
- [28] Lawson, F., (1993) "Turizm Gelişmesi:Mücadele ve Fırsatlar Temel Esaslara Dayalı Bildiri", 2000 Yılına Doğru Turizm Mimarlığı Paneli, M. Korzay ve P.Akan, ed., Boğaziçi Üniversitesi-Yıldız Üniversitesi: İstanbul, s:8.
- [29] Kerestecioğlu, F. , (2005) "Kıyılarımızda Turistlerin Eko-turizm Eğilimleri Var mı?, Tasarım Mimarlık İçmimarlık ve Peyzaj Mimarlığı Dergisi, sayı2005/3, Şan Ofset:İstanbul, s.65.
- [30] Kerestecioğlu, F., (2006) "Kekova Çıralı Arasındaki Kıyı Mekanı – Turizm – Çok Küçük Ölçekli İşletmeler", Türkiye Kıyıları 06, Türkiye'nin Kıyı ve Deniz Alanları VI. Ulusal Konferansı, E. Özhan, ed., Muğla Üniversitesi, Kıyı Alanları Yönetimi Türkiye Milli Komitesi, c.1, s.307.
- [31] Sancar, F., (1991) Turizm ve Çevre Sürdürülebilir Kalkınma ve Turizm: Özgün Değerlerin Korunması ve Geliştirilmesi, Turizm ve Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara, s.100.
- [32] Yenen, Z., (1992) "Evaluation on the International Symposium on Architecture of Tourism in the Mediterranean From the Cultural Point of View", Conclusions Of UIA Mediterranean Conferences: Leisure Architecture in the Mediterranean Culture, 7-10 October'92, Palma de Mallorca Spain, pp. 32-35.
- [33] Inskip, E., (1991) Tourism Planning, Van Nostrand Reinhold, New York, p.58.
- [34] Tekeli İ., (1995), Habitat 2'nin (1996) Gündemini Oluşturan Temel Kavramların İrdelenmesi, yayınlanmamış metin, s.2.
- [35] Le Corbusier, (2001) Bir Mimarlığa Doğru, çev.:Serpil Merzi, 2. Baskı, Yapı Kredi Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul, ss.48-58.
- [36] Lefkoşa Şehir Planlama Dairesi, Girne Tarihi Liman Mahallesi, 1993.
- [37] Kültür ve Turizm Bakanlığı, (1984) Alanya Kaleiçi'ndeki Tarihsel Dokunun Korunması ve Turizm Amaçlı Kullanımı, Turizm Planlama veYatırım Dairesi Başkanlığı, Ankara, s.43.
- [38] Oral, Ö., (1996) Antalya Kaleiçi'nde Hakkı Misistrel Evi ve Tekeli Evi Restorasyon Projeleri, Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İTÜ, İstanbul, s.14.
- [39] Sunar, A., (1991) Antalya Kaleiçi Yapılarının Günümüzdeki Durumu, Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İTÜ, İstanbul, ss.9-10.
- [40] Bektaş, C., (1992) Antalya, Özal Basımevi, Antalya, s.95.
- [41] Sunar, A., (1991) Antalya Kaleiçi Yapılarının Günümüzdeki Durumu, Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İTÜ, İstanbul, ss.11-13.
- [42] Rızaoğlu,B., (1993) Yerel Açından Turizm Planlaması ve Geliştirilmesi, Turizm Yıllığı, Türkiye Kalkınma Bankası,s.142-158.
- [43] WTO (World Tourism Organization), (1993) Sustainable Tourism Development: Guide for Local Planners, Madrid.
- [44] World Conference, Sustainable Tourism, (1995) The World Charter on Sustainable Tourism, Spain.

[45] Earth-Summit, Agenda 21, (1992) A Blueprint for Action for Global Sustainable Development into the 21st. Century, United Nations, Brazil.

[46] Özel Çevre Koruma, 1992, sayı 4, RIO:7

[47] Alanya Ticaret ve Sanayi Odası-ALTSO, (2001), Alanya Ekonomik Rapor 2000, Alanya, s.45.